

Приложение № 22 към чл. 11, т. 1 на Наредба № 5 от 30 ноември 2015 г. за общообразователната подготовка

(Ново - ДВ, бр. 79 от 2020 г.)

УЧЕБНО-ИЗПИТНА ПРОГРАМА ЗА ДЪРЖАВЕН ЗРЕЛОСТЕН ИЗПИТ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

I. ВИД НА ИЗПИТА

Държавният зрелостен изпит е писмен и анонимен.

II. ПРОДЪЛЖИТЕЛНОСТ

Държавният зрелостен изпит е с продължителност четири астрономически часа.

III. УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ

Държавният зрелостен изпит включва учебно съдържание, изучавано в задължителните учебни часове във втория гимназиален етап на средната образователна степен, с акцент върху следните тематични области:

Компонент *Български език*

Текстът в различните социокултурни сфери

Текстът и речевата ситуация

Структурна организация на текста

Жанрови и стилови характеристики на текста

Книжовноезикови норми (правописна, граматична, лексикална, пунктуационна)

Стилистична грешка и стилистичен ефект

Аргументативен и стандартизиран текст

Компонент *Литература*

Родното и чуждото

Миналото и паметта

Обществото и властта

Животът и смъртта

Природата

Любовта

Вярата и надеждата

Трудът и творчеството

Изборът и раздвоението

IV. ОЦЕНЯВАНИ КОМПЕТЕНТНОСТИ

Компонент *Български език*

• Извлича, обработва (анализира, синтезира) и оценява информация от различни в жанрово и стилово отношение текстове от различните социокултурни сфери с оглед на конкретна комуникативна задача.

• Сравнява и анализира гледни точки при четене на текстове от различни предметни области и функционални стилове.

• Оценява идеи, тези и аргументи в съответствие със своя опит и спрямо познанията, които има за гражданското общество.

• Формулира собствени тези и ги аргументира с оглед на конкретна комуникативна задача.

- Владее и прилага нормите на СБКЕ - правописна, граматична, пунктуационна и лексикална, при редактиране на текстове и при създаване на собствен текст.

- Разпознава и редактира стилистични грешки.
- Умее да изгражда цялостен и завършен текст при спазване на езиковите норми с оглед на конкретна комуникативна задача.
- Определя темата, микротемите, ключовите думи и изрази на текст.
- Извлича и анализира смисли от текст/текстове, различни по стил и по жанр.
- Създава есе по житейски проблем.

Компонент *Литература*

- Определя проблеми и конфликти, заложи в интерпретацията на посочените теми в различни текстове, и ги съотнася помежду им.

- Аргументирано обосновава собствена позиция по проблеми и конфликти, интерпретирани в художествени творби, свързани с посочените теми.

- Свързва изучените творби от българската литература с имената на техните автори, с жанровете, с героите, със сюжетите, с мотивите и с основните им теми.

- Идентифицира и оценява в художествени творби специфични начини за въздействие и за внушение на определена гледна точка, свързана с посочените теми.

- Различава в художествени творби интерпретации на посочените теми и тълкува тези интерпретации съобразно тяхната специфика.

- Разпознава родови и/или жанрови характеристики на художествена творба и я тълкува според тези характеристики и/или според естетически специфичната интерпретация на някоя от посочените теми.

- Разпознава литературни похвати, тропи и фигури и обяснява значението им за специфични интерпретации на някоя от посочените теми в художествени творби.

- Съпоставя интерпретации на някоя от посочените теми в художествени творби и конструира връзки между творбите.

- Създава с определена комуникативна цел есе по житейски проблем, интерпретиран в една или в няколко художествени творби.

- Създава интерпретативно съчинение по проблем върху една или няколко художествени творби.

V. ФОРМАТ НА ИЗПИТА

Държавният зрелостен изпит се провежда под формата на тест, включващ 41 задачи, сред които:

- задачи с избираем отговор;
- задачи с кратък свободен отговор;
- задачи с разширен свободен отговор;
- задачи за създаване на текст.

Задачите, чрез които се оценяват компетентностите от компонента *Литература*, се формулират както върху включени, така и върху невключени

в учебните програми (откъси от) художествени текстове, интерпретиращи някоя от посочените теми.

Разпределението по видове задачи, разпределението на задачите по познавателни равнища, както и разпределението на общия брой точки между отделните задачи се определят в спецификацията, разработена в съответствие с изискванията на държавния образователен стандарт за оценяване на резултатите от обучението на учениците.

VI. ОЦЕНЯВАНЕ

Максималният брой точки от държавния зрелостен изпит е 100.

Резултатите от изпита се записват в точки като процент от максималния брой точки.

Изпитът се приема за успешно положен при резултат, равен или по-висок от 30 % от максималния брой точки.

БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА – ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА

Задължителният държавен зрелостен изпит (ДЗИ) по български език и литература се полага върху учебно съдържание, изучавано в задължителните учебни часове във втория гимназиален етап на средно образование. Учебно-изпитната програма за изпита – времетраене, учебно съдържание, оценявани компетентности, общ брой и видове задачи, максимален брой точки и минимален праг за успешно полагане, е Приложение № 22 към чл. 11, т. 1 на Наредба № 5 от 30 ноември 2015 г. за общообразователната подготовка.

ОБЩИ ПАРАМЕТРИ И ПРИМЕРНИ ЗАДАЧИ ЗА ДЗИ ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА (ОБЩООБРАЗОВАТЕЛНА ПОДГОТОВКА) ЗА УЧЕБНАТА 2021 – 2022 г.

Задължителният ДЗИ по български език и литература включва 41 задачи, сред които:

- 22 задачи с избираем отговор;
- 16 задачи с кратък свободен отговор;
- 2 задачи с разширен свободен отговор (създаване на текст от 4 – 5 изречения);
- 1 задача за създаване на аргументативен текст (интерпретативно съчинение или есе).

Всеки вид задача е илюстриран с примери. Задачите проверяват конкретни компетентности, заложи в учебно-изпитната програма и посочени в примерите. Даден е и максималният брой точки при правилно решение на съответната примерна задача, като всяка задача в изпитния вариант ще се оценява с определен брой точки, които съответстват на нейната специфика и трудност.

Необходимо е да се има предвид, че предложените примерни задачи представят варианти на формулировки. Наред с това трябва да се отчита възможността, че оценяването на една и съща компетентност във всеки изпитен вариант може да се осъществява чрез задачи от различни видове.

Някои от литературните задачи може да се формулират и върху невключени в учебните програми (откъси от) художествени текстове, като зрелостниците ще разполагат с (откъсите от) текстовете.

Примерни езикови задачи с избираем отговор

Оценявана компетентност: *Владее правописната норма на СБКЕ.*

В кое изречение НЕ е допусната правописна грешка?

- А) През лятото в нашия град ще отворят врати няколко галерий.
- Б) Оказа се, че ми е трудно да уча едновременно два чужди езика.
- В) Ще ти предложи най-пупулярните туристически маршрути.
- Г) Български живописци представиха свои платна на изложбата.

В коя от подчертаните думи е допусната правописна грешка?

През лятото в картинни галерии (А) на три континента бяха показани едновременно (Б) популярни (В) платна на всепризнати живописци (Г).

В кой ред думата е изписана правилно?

- А) галерий
- Б) едновременно
- В) пупулярни
- Г) живописци

Максимален брой точки: 1

Примерни езикови задачи с кратък свободен отговор

Оценявана компетентност: *Владее правописната норма на СБКЕ.*

Срещу съответната буква запишете вярно изписаната дума от посочените в скобите.

- А) През лятото в нашия град ще отворят врати няколко (галерий/галерии).
- Б) Оказа се, че ми е трудно да уча (едновременно/едновременно) два езика.
- В) Ще ти представя (пупулярни/популярни) туристически маршрути.
- Г) Български (живописци/живописци) представиха свои платна на изложбата.

- А) .....
- Б) .....
- В) .....
- Г) .....

Максимален брой точки: 4

Запишете правилната форма на думата, поставена в скоби.

През лятото в картинни (галерия) на три континента бяха показани едновременно популярни платна на всепризнати живописци.

.....

Максимален брой точки: 2

Препишете изречението, като поправите правописната грешка, допусната в него.

Български живописци представиха свои платна на изложбата.

.....

Максимален брой точки: 2

Примерни литературни задачи с избираем отговор

Природната стихия като знак за трагичната участ на човека се открива в творбата:

- А) „При Рилския манастир“
- Б) „Градушка“
- В) „Спи езерото“
- Г) „Ветрената мелница“

Максимален брой точки: 1

Оценявана компетентност: *Съпоставя интерпретации на някоя от посочените теми в художествени творби и конструира връзки между творбите.*

Коя черта НЕ е характерна за жанра на лирическата миниатюра в „Спи езерото“?

- А) превес на съзерцателното начало
- Б) израз на интимни преживявания
- В) акцент върху детайла
- Г) разгърнатост на изображението

Максимален брой точки: 1

Оценявана компетентност: *Разпознава родови и/или жанрови характеристики на художествена творба.*

Примерни литературни задачи с кратък свободен отговор

Запишете буквата, след която е представено заглавието на литературна творба, а срещу нея – номера на твърдението, което се отнася за съответната творба.

- А) „При Рилския манастир“
- Б) „Градушка“
- В) „Спи езерото“

1. Осмисля родната природа като убежище на духа.
2. Представа природна картина като аналог на човешки преживявания.
3. Изобразява природата като израз на враждебни на човека сили.

Максимален брой точки: 3

Оценявана компетентност: *Съпоставя интерпретации на някоя от посочените теми в художествени творби и конструира връзки между творбите.*

Запишете ЕДНА характерна за жанра на лирическата миниатюра черта, проявена в „Спи езерото“.

Максимален брой точки: 2

Оценявана компетентност: *Разпознава родови и/или жанрови характеристики на художествена творба.*

Примерни литературни задачи с разширен свободен отговор

В текст от 4 – 5 изречения обяснете каква е ролята на повторението „Сега съм у дома“ в стихотворението „При Рилския манастир“.

Максимален брой точки: 6

Оценявана компетентност: *Разпознава литературни похвати, тропи и фигури и обяснява значението им за специфични интерпретации на някоя от посочените теми в художествени творби.*

В текст от 4 – 5 изречения съпоставете интерпретациите на темата за любовта във „Во стаичката пръска аромат“ на П. П. Славейков и „Аз искам да те помня все така“ на Д. Дебелянов.

Во стаичката пръска аромат
оставена от тебе китка цвете,
тоз аромат душата ми в мечти
при теб унася, свидно мое дете.

И виждам те унесена в мечти
за мен, подпряла чело на ръцете...
Во стаичката пръска аромат
от теб оставената китка цвете.

Аз искам да те помня все така:
бездомна, безнадеждна и унила,
в ръка ми вплела пламнала ръка
и до сърце ми скръбен лик склонила.
Градът далече тръпне в мътен дим,
край нас, на хълма, тръпнат дървесата
и любовта ни сякаш по е свята,
защото трябва да се разделим.

„В зори ще тръгна, ти в зори дойди
и донеси ми своя взор прощален –
да го припомня верен и печален
в часа, когато Тя ще победи!“
– О, Морна, Морна, в буря скършен знак,
укрий молбите, вярвай – пролетта ни
недосънуван съм не ще остане
и ти при мене ще се върнеш пак!

А все по-страшно пада нощ над нас,
чертаят мрежа прилепите в мрака,
утеха сетна твойта немощ чака,
а в свойта вяра сам не вярвам аз.
И ти отпущаш пламнала ръка
и тръгваш, поглед в тъмнината впила,
изгубила дори за сълзи сила. –
Аз искам да те помня все така...

Максимален брой точки: 6

Оценявана компетентност: *Съпоставя интерпретации на някоя от посочените теми в художествени творби и конструира връзки между творбите.*

ТЕКСТ 1

Малките езици са в неравностойно положение в съвременния дигитален свят. Депутатката Джил Еванс смята, че ЕС може да помогне. В ЕС има 24 официални езика и над 60 национални и местни езика, но до каква степен те се използват онлайн? Разделението между големите и популярни езици и по-малките се увеличава. Част от езиците, които формират нашето езиково богатство, са на прага да изчезнат в дигиталния свят, предупреждава г-жа Еванс.

Защо въпросът за равенството между езиците онлайн е важен, след като на практика светът общува на няколко езика (основно на английски)? Дигиталният свят вече не е отделен от „реалния свят“. Тези, които говорят т. нар. „по-малки езици“, нямат достъп до определени услуги на своя език и обикновено приемат да ползват онлайн някой от т. нар. „големи езици“. Много технологии всъщност са достъпни само на няколко от тези езици, а технологиите стават все по-важни в нашия живот и съществува сериозното опасение, че това ще ускори езиковите промени в „реалния свят“, защото езикът е повече от инструмент за общуване, той е свързан с културата и идентичността.

Как можем да повишим езиковото разнообразие в дигиталната среда? В САЩ и Азия се правят големи инвестиции в езикови технологии, а Европа изостава, затова Европейската комисия трябва да установи широкомащабна, дългосрочна и координирана финансова програма. Друга възможност е държавите членки да разработят програми за компютърна грамотност на по-слабо използвани езици и да въведат обучение по езикови технологии в училищните програми. Това би насърчило хората още от ранна възраст да използват своя език възможно най-много онлайн и ще гарантира, че те са запознати с езикови технологии като автоматичен превод, разпознаване на речта и преобразуване на текст в реч. Така европейските езици биха спечелили много от инвестиции в езикови технологии, инструменти и ресурси.

ТЕКСТ 2

Ти искаш да знаеш, сине мой, разликата между езика и словото. Тогава слушай какво ще ти кажа.

Амбициозен човек, с проникателен ум и който се смята предопределен да води своите съграждани, в течение на много дни подготвя голямата си реч, която по негово мнение ще убеди тълпата, ще внуши решенията на града и ще промени хода на събитията. Той претегля доводите си, търси примерите си в миналото, обработва изразите си, упражнява се да ги декламира; излиза на агората и дълго време говори на съгражданите си, обвинява ги в безразличие или в заслепение, критикува това, което е направено, посочва какво трябва да се предприеме и призовава града към неотложни действия. Събранието слуша, едни одобряват, други не одобряват, всички спорят и никой нищо не решава... Това, сине мой, е езикът.

Човек, посветен в свещените науки, сяда пред входа на храма и притворил очи, безразличен към тълпата минавачи, трикратно произнася името на Амон, както трябва то да бъде произнесено, та отзвукът му да раздвижи невидимите вълни. Тогава го спхожда вдъхновението, една представа за това, което ще се случи, се оформя в мислите му, една дейна сила се излъчва от цялото му същество и той може да иде при управителя на града и да му каже: „Ето, това е то, което трябва да стане, заповядай това и това, не прави онова. Свържи този съюз, който днес ти се струва безполезен, защото народът, който ти го предлага, ще стане велик. Не започвай тази година никаква война...“. Това е, сине мой, словото.

Обаче идва времето, когато хората ще познават само езика, ще му вярват изцяло и непрестанно ще се чудят защо има толкова малко въздействие. И защото ще престанат да си служат със словото, те дори няма да знаят вече какво значи то, и ще вдигат рамене пред тези, които ще им припомнят, че в началото е било словото. Тези времена тогава, сине мой, ще бъдат мрачни и зловещи времена – времена, когато **човек ще блуждае сред думите на своя език като малко дете, загубено сред дърветата в гората.**

Оценявана компетентност: *Извлича, обработка (анализира, синтезира) и оценява информация от различни в жанрово и стилово отношение текстове от различните социокултурни сфери с оглед на конкретна комуникативна задача.*

Защо според Текст 1 „малките езици“ са в неравностойно положение в съвременния дигитален свят?

- А) Защото според Джил Еванс така е възможно да се формира нашето езиково богатство.
- Б) Защото много технологии не предлагат онлайн услуги на по-малко използваните езици.
- В) Защото са свързани с културата и идентичността на така наречените малки народи.
- Г) Защото са в позицията на доминиращи при достъпа до някои от онлайн услугите.

Максимален брой точки: 1

Кое от посочените твърдения НЕ се отнася към опасностите, пред които са изправени езиците и словото според Текст 1 и Текст 2?

- А) Намалването на езиковото богатство.
- Б) Превръщането на словото в говорене без разбиране.
- В) Увеличаването на разделението между езиците.
- Г) Превръщането на езика във вдъхновяващо слово.

Максимален брой точки: 1

Запишете две възможности за преодоляване на езиковите бариери в съвременния дигитален свят според Текст 1.

- .....
- .....

Максимален брой точки: 2

Запишете каква е разликата между езика и словото според Текст 2.

.....

Максимален брой точки: 2

Като имате предвид информацията в двата текста, запишете два аргумента в подкрепа на твърдението, че езикът е повече от инструмент за общуване.

- .....
- .....

Максимален брой точки: 4

Оценявана компетентност: *Оценява идеи, тези и аргументи в съответствие със своя опит и спрямо познанията, които има за гражданското общество.*

В текст от 4 – 5 изречения тълкувайте смисъла на следния израз от края на Текст 2: ... човек ще блуждае сред думите на своя език като малко дете, загубено сред дърветата в гората.

Максимален брой точки: 6

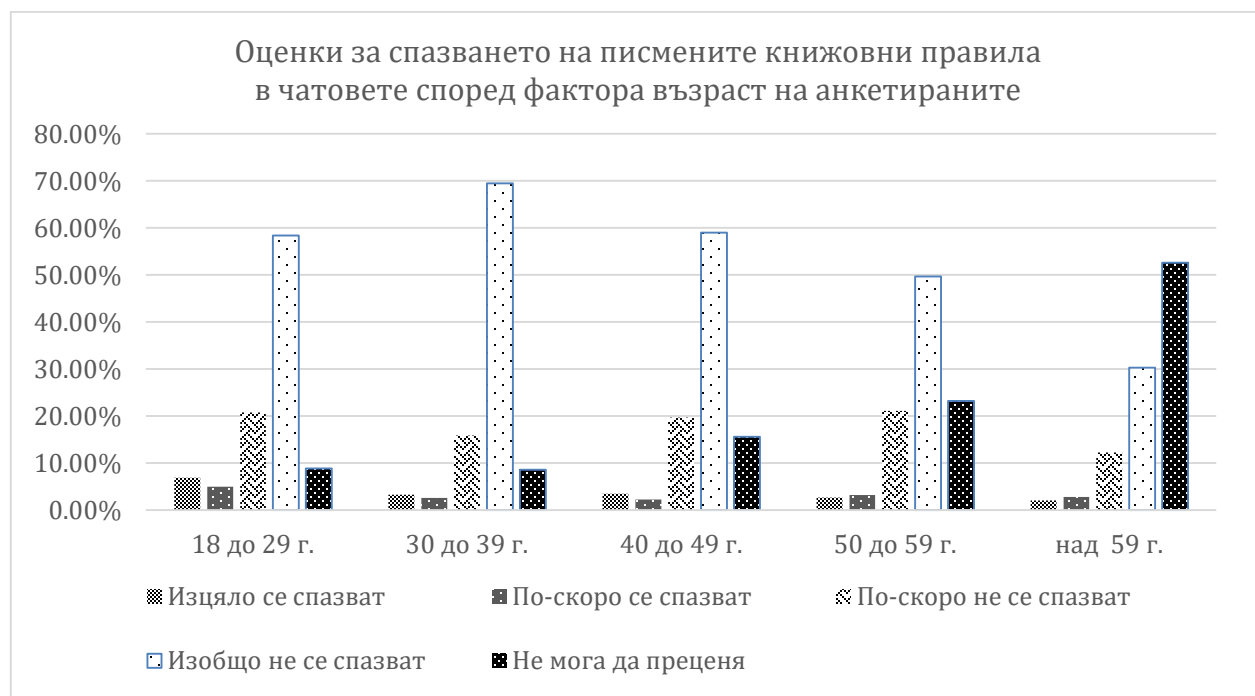
Примерна задача с разширен свободен отговор

Оценявана компетентност: *Извлича, обработка (анализира, синтезира) и оценява информация от различни в жанрово и стилово отношение текстове от различните социокултурни сфери с оглед на конкретна комуникативна задача.*

На диаграмата са онагледени данни от представителна анкета за проучване на езиковите нагласи на българските граждани. Данните представят оценки за степента на спазване на писмените книжовни правила при общуването в чатове според възрастта на анкетираните.

Като имате предвид данните от диаграмата, коментирайте в кратък текст следното:

- Кое е преобладаващото мнение като цяло и какви са причините за него?
- Коя възрастова група е най-критична и защо?
- При кой отговор личи ясно изразено противопоставяне между групите и на какво според Вас се дължи то?
- Обяснете към кое от мненията на най-младата възрастова група бихте се присъединили.

Максимален брой точки: 8

Примерни задачи за създаване на текст

Задават се две теми – за ИС и за есе, зрелостникът избира по коя от двете теми да създаде аргументативен текст в обем до 4 страници. Темата за ИС може да се формулира по проблем върху една или няколко художествени творби. За писане на ИС зрелостникът ще разполага с (откъса/откъсите от) текста/текстовете. При писането на есе се допуска позоваване на дадения текст/на дадените текстове.

Напишете интерпретативно съчинение на тема *Езикът на природата* в „При Рилския манастир“ и „Спи езерото“.

Напишете есе по житейски проблем на тема *Човекът – господар на природата?*

Максимален брой точки: 30

Оценявани компетентности: *литературни компетентности/компетентности за изграждане на есе; компетентности за изграждане на аргументативен текст; езикови компетентности.*